

جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
معاونت بهداشت
دفتر سلامت روانی - اجتماعی و اعتماد وزارت بهداشت

دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
معاونت تحقیقات و فناوری

Psychosocial Health Consequences and Services During the COVID-19 and Post COVID-19 Pandemic

پیامدها و خدمات سلامت روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پسا کرونا

مؤلفین:

دکتر مسعود فلاهی خشکناز
دکتر احمد حاجبی
دکتر محمد سبزی خوشنامی
و همکاران

پیامدها و خدمات سلامت روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پسا کرونا

بروز بحران طبیعی و غیرطبیعی بخش جدایی ناپذیر زندگی و گاهی هم غیرقابل پیش‌بینی در دنیای امروز هستند در صورت عدم آینده‌نگری یا به عبارتی دیگر عدم آمادگی کامل برای مواجهه با آن‌ها به اجبار متحمل هزینه‌های زیادی مادی و غیرمادی خواهیم شد. کووید-۱۹ یک مشکل زیستی، اجتماعی و یک نمونه‌ی عینی از مسائل سیستمی پیچیده است که علت و پیامدهایش ماهیت سیستمی دارد و نباید صرفاً به یک مسئله‌ی زیستی تقلیل داده شود. در شرایط کنونی و با تأثیرات متعدد شیوع پاندمی کووید-۱۹ بر روی گروه‌ها و جوامع مختلف، موضوع سلامت روانی - اجتماعی بیش از پیش اهمیت یافته است.

در این کتاب سعی شده است پیامدهای مهم روانی - اجتماعی دوران کرونا و پسا کرونا و مداخلات کاربردی روانی اجتماعی با تمرکز بر رویکرد علمی و دانش داخلی و خارجی و مبتنی بر شرایط بومی در چهار گروه تدوین گردد. از اهداف مهم این کتاب، آگاه‌سازی، حساس‌سازی، آینده‌نگری به مدیران ارشد و مسئولین اجرایی می‌باشد.

انتشارات دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال

جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
معاونت بهداشت
دفتر سلامت روانی - اجتماعی و آسیب‌ها وزارت بهداشت

دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
معاونت تحقیقات و فناوری

پیامدها و خدمات سلامت روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پسا کرونا

مؤلفین:

دکتر مسعود فلاحی خشک‌ناب

دکتر احمد حاجبی

دکتر محمد سبزی خوشنامی

و همکاران

سرشناسه	: فلاحی خشکناب، مسعود، ۱۳۴۲-
عنوان و نام پدیدآور	: پیامدها و خدمات سلامت روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پساکرونا/ مولفین مسعود فلاحی خشکناب، احمد حاجبی، محمد سبزی خوشنامی و همکاران؛ [برای] دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، معاونت تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، معاونت بهداشت، دفتر سلامت روانی - اجتماعی و اعتیاد وزارت بهداشت.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۹۲ص: جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۷۹۸۴-۱۲-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: کووید-۱۹ -- ایران -- جنبه‌های روان‌شناسی -- نمونه پژوهی -- Psychological aspects -- Iran -- Case studies COVID-19 (Disease) بیماری همه‌گیر کووید-۱۹، ۲۰۲۰م. -- جنبه‌های روان‌شناسی -- نمونه پژوهی COVID-19 Pandemic, 2020 -- Psychological aspects -- Case studies : حاجبی، احمد، ۱۳۴۲-
شناسه افزوده	: سبزی خوشنامی، محمد، ۱۳۶۴ -
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی. معاونت تحقیقات و فناوری
شناسه افزوده	: ایران. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. دفتر سلامت روانی، اجتماعی و اعتیاد
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
شناسه افزوده	: University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences
رده بندی کنگره	: ۶۴۴RA
رده بندی دیویی	: ۲۴۱۴/۶۱۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۰۱۲۴۶۹
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیپا

نام کتاب: پیامدها و خدمات سلامت روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پساکرونا
 مؤلفین: دکتر مسعود فلاحی خشکناب، دکتر احمد حاجبی، دکتر محمد سبزی خوشنامی و همکاران
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۹۸۴-۱۲-۵
 شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
 چاپ اول: ۱۴۰۱
 چاپ: ارشیا
 ناشر: دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
 نشانی: اوین، بلوار دانشجو، خیابان کودکان، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
 تلفکس: ۷۱۷۳۲۲۱۱

با قدردانی از همکاری

● صفحه‌آرا: گروه گرافیکی ارشیا

همه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است؛ هرگونه استفاده از متن به هر صورتی در قالب کتابچه، جزوه، تهیه CD آموزشی، تهیه نرم‌افزار، استخراج آزمون، ترجمه به دیگر زبان‌ها و استفاده از مطالب کتاب، اشکال، تصاویر و... بدون اجازه کتبی از ناشر غیر قانونی است.

پیشگفتار

نگاهی به تاریخ زندگی بشر نشان می‌دهد که جوامع گوناگون همواره در یک مبارزه دائمی با بیماری‌های عفونی همه‌گیر بوده‌اند. از قدیمی‌ترین این موارد می‌توان به بیماری‌های همه‌گیری مثل وبا و طاعون اشاره کرد که در قرن‌های پیش بخش قابل توجهی از جمعیت جهان را درگیر خود نموده و تلفات زیادی را به جوامع بشری تحمیل نموده‌اند. پدیدار شدن شیوع بیماری همواره در طول تاریخ نگرانی‌هایی و پیامدهای را برای جوامع مختلف به همراه داشته است. از موارد جدیدتر این همه‌گیری می‌توان به اپیدمی سارس در سال ۲۰۰۳ در چین، آنفلوانزا H1N1 در سال ۲۰۰۹، ویروس زیکا در سال ۲۰۱۶، ویروس ابولا در جمهوری دموکراتیک کنگو در سال ۲۰۱۹ و ویروس کووید-۱۹ در سال ۲۰۱۹ در چین اشاره کرد.

حوادث، بحران‌ها و پاندمی‌ها نظیر کووید-۱۹ مسائلی هستند که موجب آشفتگی در مجموعه فرآیندها و روابط اجتماعی می‌گردند. این حوادث فارغ از نوع طبقه‌بندی، نیازمند مدیریت می‌باشند. مدیریت بحران فرایند پیوسته این است که از طریق آن افراد، گروه‌ها و جوامع تلاش می‌کنند از خطرات و آسیب‌های ناشی از وقایع خطرناک جلوگیری کرده، آن را به حداقل برسانند، یا پس از آن خود را بازیابی کنند. چرخه مدیریت جامع شرایط اضطراری (حوادث، حوادث و بلایا، بحران‌ها و فجایع) با در نظر داشتن کلیه عناصر آن شامل پیشگیری و کاهش اثرات، آمادگی، پاسخ و بازیابی (بازتوانی و بازسازی) از اهمیت بسزایی برخوردار است.

بحران کووید-۱۹ یک مشکل زیستی، اجتماعی و یک نمونه‌ی عینی از مسائل سیستمی پیچیده است که علت و پیامدهایش ماهیت سیستمی دارد و نباید صرفاً به یک مسئله‌ی زیستی تقلیل داده شود. در شرایط کنونی و با تأثیرات متعدد شیوع پاندمی کووید-۱۹ بر روی گروه‌ها و جوامع مختلف، موضوع سلامت روانی اجتماعی بیش‌ازپیش اهمیت یافته است. پیامدهای ناشی از حوادث، بلایا و پاندمی‌ها نظیر کووید-۱۹ چندبعدی می‌باشند. در حوادثی نظیر زلزله و سیل به محیط زیست و اقتصاد آسیب قابل توجه وارد

می‌شود ولی در پاندمی‌ها آسیب کمتری به طبیعت وارد می‌شود و به نظر می‌رسد در مورد اخیر بیشترین آسیب به افراد جامعه، رفتارها و تعاملات اجتماعی آن‌ها وارد گردید. بنابراین به منظور کاهش آسیب‌های مختلف روانی - اجتماعی و پیامدهای ناشی از آن، لزوم توجه به سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های مبتنی بر شواهد علمی و تجربی در سطوح مختلفی از محلی تا ملی بیش‌ازپیش اهمیت می‌یابد. در این راستا می‌توان با بهره‌گیری از نظرات کارشناسی، ظرفیت‌های موجود در جامعه، در پی کاهش هزینه‌های اقتصادی و روانی اجتماعی ناشی از کووید-۱۹ و افزایش سلامت روانی اجتماعی بود. از طرف دیگر مروری بر تجارب گذشته نشان می‌دهد در حوادث ملی و جهانی بدون همراهی افراد جامعه و همکاری‌های بین بخشی هر طرح و پروژه‌ای به شکست منتهی می‌گردد.

در این راستا این معاونت به منظور ارائه اقدامات پیشگیرانه و مداخلات به‌هنگام مبتنی بر رویکرد همکاری درون و برون بخشی و تدوین برنامه جامع خدمات سلامت روانی اجتماعی دوران کرونا و پساکرونا را با هدف تاب‌آوری و کاهش تنش روانی در جمعیت عمومی، به دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی محول گردید. ضمن تشکر از تدوین‌کنندگان محتوای برنامه جامع، امید است به یاری خداوند متعال برنامه تدوین شده در راستای ارتقاء سلامت روانی، اجتماعی و پیشگیری از بروز پیامدهای منفی کووید-۱۹ نقش مؤثری داشته باشد.

دکتر کمال حیدری

معاون بهداشت، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

مقدمه

جهان هر روز درگیر حوادث مختلفی است. دغدغه مواجهه با این حوادث از ابتدای زندگی بشری وجود داشته است. پاندمی کووید ۱۹ یکی از آخرین حوادث مهمی است که بیش از دو سال اخیر کل دنیا را درگیر خود نمود. در این راستا، سیاست‌گذاران و متخصصان در پی یافتن راه‌هایی برای کاهش پیامدهای شیوع ویروس کووید-۱۹ در ابعاد مختلف به‌خصوص حوزه سلامت روانی اجتماعی؛ که با گسترش این بیماری بیشتر مورد توجه قرار گرفت، هستند. ایجاد آمادگی در افراد و محیط اجتماعی برای کاهش اثرات و پیامدهای این ویروس و به کار گرفتن استراتژی‌های مختلف برای حل، سازش و پذیرش و بازگشت سریع و کم‌هزینه به روال جدید زندگی، راهکارهایی است که باعث می‌شود فرد و جامعه کمترین خسارات را متحمل شوند.

حمایت روانی اجتماعی در شرایط اضطرار تنها معطوف به درمان نبوده و با استفاده از برنامه جامع و الگوهای بومی می‌توان توجه نهادهای تأثیرگذار را به تاب‌آوری و کاهش تنش‌های روانی ناشی از کووید-۱۹ در کوتاه مدت و بلند مدت جهت پیشگیری از عوارض آن در جمعیت عمومی متمرکز نمود.

دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی براساس رسالت و مأموریت از بدو تأسیس در حیطه‌های سلامت روانی اجتماعی فعال بوده است و به‌طور مشخص در سنوات گذشته رصدخانه اجتماعی کووید-۱۹ با ابلاغ مقام عالی وزارت به دانشگاه سپرده شد. با تأسیس رصدخانه اجتماعی کووید-۱۹ فعالیت‌هایی منسجم از طریق تعامل با سایر دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور و نهادهای اجتماعی تدوین گردید و در حال پیگیری می‌باشد. بر اساس جایگاه دانشگاه در حیطه سلامت روانی اجتماعی، طی هماهنگی معاونت محترم بهداشت وزارتخانه متبوع، تدوین برنامه جامع پیامدها و مداخلات سلامت روانی اجتماعی در دوران کرونا و پسا کرونا به دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی محول شد. لذا دانشگاه با اعلام فراخوان به گروه‌های آموزشی و مراکز تحقیقاتی در حیطه سلامت روانی، اعضای هیأت علمی و افراد متخصص را شناسایی و با برگزاری جلسات مختلف فرایندی تخصصی را

پیش برد. برای تدوین برنامه جامع سعی شد که مراحل کار با رویکرد علمی و با تمرکز بر دانش داخلی و خارجی طی شود و برنامه‌ای کاربردی و مبتنی بر شرایط بومی طراحی شود. در این برنامه جامع تأکید بر خدمات روانی اجتماعی در چهار گروه و در سه بخش، اهداف برنامه، روش مطالعه و یافته‌ها ارائه می‌شود.

در پایان لازم است از زحمات کلیه همکاران گرامی به‌خصوص سرپرست این گروه جناب آقای دکتر مسعود فلاحی معاون محترم تحقیقات و فناوری دانشگاه، که در تمام فرایندهای تدوین برنامه جامع همکاری‌های ارزشمندی داشتند، قدردانی به عمل آید.

دکتر حمیدرضا خانکه

رئیس دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

مؤلفین و ویراستاران علمی:

نام و نام خانوادگی	تخصص	رتبه علمی	سمت
دکتر کمال حیدری	سلامت دهان و دندانپزشکی اجتماعی	دانشیار	معاون بهداشت، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
دکتر حمید رضا خانکه	سلامت در حوادث و بلایا	استاد	ریاست دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
دکتر احمد حاجبی	روان پزشکی	استاد	مدیر کل دفتر سلامت روانی اجتماعی و اعتیاد وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
دکتر مسعود فلاحی خشتکتاب	روان پرستاری	استاد	معاون تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
دکتر محمد سبزی خوشنامی	مددکاری اجتماعی	استادیار	مدیر گروه آموزشی مددکاری اجتماعی
دکتر اکبر بیگلریان	آمار زبستی	استاد	مدیر تحقیقات و فناوری
دکتر منصوره کریم زاده	روان شناسی	دانشیار	مدیر گروه آموزشی پیش دبستانی
دکتر احمد دلبری	سالمندشناسی	دانشیار	عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات سالمندی
دکتر زهرا جرجران شوشتری	علوم سلامت - تعیین کننده‌های اجتماعی سلامت	استادیار	عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت
دکتر شمعانه محمدی	پرستاری	استادیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی پرستاری
دکتر پیام روشنفکر	علوم سلامت - تعیین کننده‌های اجتماعی سلامت	استادیار	عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی
دکتر نرگس ادیب سرشکی	علوم تربیتی	استادیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی پیش دبستانی
دکتر سارا نوروزی	مددکاری اجتماعی	استادیار	دانشگاه علوم پزشکی لرستان
دکتر محمدجواد حسین آبادی فراهانی	پرستاری	استادیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی پرستاری
دکتر پیمان شیرین بیان	سلامت و رفاه اجتماعی	استادیار	عضو مرکز تحقیقات توانبخشی اعصاب اطفال
دکتر علی ناظری استانه	روان پزشکی	دانشیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی روان پزشکی
دکتر شیما شکیبا	روان شناسی بالینی	استادیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی روانشناسی بالینی
دکتر پروین جعفری	مشاوره توانبخشی	استادیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی مشاوره
دکتر مریم عباسی نژاد	روان پزشکی	کارشناس	عضو دفتر سلامت روانی اجتماعی و اعتیاد وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
دکتر نسرين دودانگی	روان پزشکی کودک و نوجوان	استادیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی روان پزشکی
علی اسدی	روان شناس بالینی	پژوهشگر	معاون مدیر کل دفتر سلامت روانی، اجتماعی و اعتیاد
دکتر سینا احمدی	سلامت و رفاه اجتماعی	استادیار	عضو گروه آموزشی سلامت و رفاه اجتماعی
دکتر ناهید رحمانی	فیزیوتراپی	استادیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی فیزیوتراپی
دکتر مرضیه تکفلی	مددکاری اجتماعی	استادیار	عضو مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی
دکتر ملیحه عرشی	مددکاری اجتماعی	دانشیار	عضو هیأت علمی گروه آموزشی مددکاری اجتماعی
الهام هوشمند	اپیدمیولوژی	پژوهشگر	عضو مرکز تحقیقات سالمندی
دکتر شکوفه احمدی	سلامت در حوادث و بلایا	استادیار	عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا
دکتر نسیمه زنجری	سلامت و رفاه اجتماعی	استادیار	عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات سالمندی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱۱ کلیات، اهداف و الزامات	بخش اول:
۱۷ روش مطالعه	بخش دوم:
۲۳ یافته‌ها	بخش سوم:
	گروه اول: اولویت‌ها و برنامه‌های مداخله‌ای روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پسا کرونا	
۲۷ در جمعیت عمومی	
	گروه دوم: اولویت‌ها و برنامه‌های مداخله‌ای روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پسا کرونا	
۴۷ در کودکان	
	گروه سوم: اولویت‌ها و برنامه‌های مداخله‌ای روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پسا کرونا	
۶۵ در سالمندان	
	گروه چهارم: اولویت‌ها و برنامه‌های مداخله‌ای روانی - اجتماعی در دوران کرونا و پسا	
۷۹ کرونا در مراقبین سلامت	